

Pomorza Tylnego (Hinterpomeran); akt inkorporacji podpisali liczni przedstawiciele szlachty łęborsko-bytowskiej.

Zaprezentowany materiał faktograficzny, objaśniający zjawiska polityczne zachodzące w ziemi łęborsko-bytowskiej staranni osadzono w warstwie dokumentacyjnej i objaśniającej; z niezwykłą starannością udokumentowano informacje zarówno faktograficzne, jak i interpretacyjne, porządkujące wiedzę w procesie badawczym. Jest to interesujący wykład dostarczający analitycznej wiedzy o dziedzictwie przeszłości ziemi łęborsko-bytowskiej; czytelnie ujawnia się w nim wiązanie doświadczenia przeszłości, zwłaszcza postaw, zachowań, aspiracji z współczesnym oglądem współczesnych przemian kulturowych.

Cennym osiągnięciem poznawczym, a w tym dokumentującym oraz popularyzującym wiedzę o regionie jest materiał zaprezentowany w części drugiej książki. Autor podjął się niezmiernie pracochłonnego zadania porządkującego wiedzę biografistyczną; spisy oraz biogramy w istotnym stopniu poszerzają wiedzę o przeszłości przestrzeni lokalnej, jaką stanowi ziemia łęborsko-bytowska.

Integralną część pracy stanowi „Zestawienie źródeł i opracowań”; jest to starannie przygotowana pod względem metodycznym część pracy; wartościowa zarówno z punktu widzenia dokumentującego ustalenia zawarte w wykładzie, jak też służy do dalszych studiów i badań w wymiarze przewodnikowym.

Andrzej Chodubski

Beata Słobodzian, *Współczesny system samorządu terytorialnego w Polsce*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2005, ss. 229.

W kształtującej się rzeczywistości informacyjnej świata, ukierunkowanej na umacnianie wartości wolnościowych, demokratycznych, uniijnych duże znaczenie przywiązuje się do rozwoju samorządności jako instytucji, podmiotu życia publicznego. Umacnianie się samorządności odczytuje się jako wyraz ograniczenia centralizacji, jako upodmiotowienie wspólnot oraz jednostek zwykle określanymi mianem partycypatywnych, tj. samodzielnie rozwiązujących otaczające je pro-

blemy kulturowo-cywilizacyjne. W warunkach umacniania się samorządności ugruntowuje się siła wspólnot lokalnych, które uzyskują wysoki stopień możliwości samostanowienia, niezależności od ładu panowania hierarchicznego w ramach państwa; w ładzie samorządowym wyraźnemu ograniczeniu powinna ulegać biurokracja jako instytucja szczególnie uciążliwości w ładzie scentralizowanym; ważne wyzwanie w rozwoju samorządności zawiera się w umacnianiu się różnorodności kultur, subkultur, systemów wartości, co jest przeciwstawieniem się homogenizacji kulturowej charakterystycznej dla rzeczywistości scentralizowanej.

Dużą wagę do rozwoju samorządu przywiązuje się w rzeczywistości współczesnych przemian europejskich; zauważa się, że samorząd terytorialny jest podstawową instytucją każdego demokratycznego państwa. Wszystkie państwa Europy Zachodniej w okresie powojennym przeprowadziły zdecydowaną decentralizację i wykształciły wielostopniowe systemy władz samorządowych; zauważa się, że samodzielne władze lokalne i regionalne tworzą poważną międzynarodową siłę polityczną.

W polskim obrazie współczesnych przemian ustrojowych rozwój samorządności stał się tzw. wyzwaniem priorytetowym. Obecnie podkreśla się, że samorządność powinna mieć oblicze bardziej partycypatywne, a mniej hierarchiczne. Władze samorządowe powinny czuć się reprezentantem, a nie zarządcą wspólnoty terytorialnej; powinny też nauczyć się nowej roli katalizatora, animatora i pośrednika aktywności oraz współpracy różnych środowisk, swego rodzaju promotora dialogu, zaufania, konsensusu i współpracy. Wśród ostatnio wydanych prac, poświęconych temu problemowi na uwagę zasługuje studium dr Beaty Słobodzian pt. *Współczesny system samorządu terytorialnego w Polsce*. Dowodzi się w nim, że funkcjonowanie samorządu terytorialnego w Polsce jest wyrazem urzeczywistnienia idei decentralizacji władzy, odchodzenia od państwa represyjnego, umacniania autonomii społeczeństwa od państwa.

Rozwiązując te wyzwania postawiono trafnie pytania badawcze, m.in. dotyczące dziedzictwa kulturowego w zakresie rozwoju samorządu terytorialnego w Polsce, podmiotów politycznych ujawniających zainteresowanie rozwojem samorządu w Polsce, specyfiki przemian samorządo-

wych w Polsce w latach dziewięćdziesiątych, relacji i powiązań między administracją państwową i samorządową w warunkach współczesnej transformacji systemowej zachodzącej w Polsce, zapożyczeń zachodnioeuropejskich w funkcjonowaniu samorządu terytorialnego w Polsce, struktur i mechanizmów współczesnego samorządu terytorialnego w Polsce, czynników wpływających na kształtowanie zakresu kompetencji samorządu terytorialnego w Polsce, roli ładu prawnego w funkcjonowaniu samorządu terytorialnego, stosunku społeczeństwa do kształtującego się modelu samorządności, oraz tendencji przemian w rozwoju samorządu w Polsce.

W rozwiązaniu pytań badawczych odwołało się do starannie zgromadzonych materiałów źródłowych oraz literatury przedmiotu, co wykazano w formie aparatu naukowo-badawczego (w przypisach) oraz zestawieniu bibliograficznym.

Przystępując do prezentacji analitycznej problemu podkreśla się, że w procesie umacniania demokratycznego społeczeństwa obywatelskiego znaczącą rolę odgrywa samorząd terytorialny. Stanowiący formę władzy lokalnej, której celem jest zaspokajanie podstawowych potrzeb społeczności, uczestniczy w sprawowaniu władzy publicznej; działalność samorządu terytorialnego kształtuje jakość życia mieszkańców, decyduje o standardzie zaspokajania codziennych potrzeb w zakresie usług komunalnych i społecznych, co świadczy o jego doniosłej roli ustrojowej i społeczno-gospodarczej (s. 6).

Istotę problemu poznawczego zaprezentowano w czterech rozdziałach monografii, zatytułowanych kolejno: I. Tradycje samorządu terytorialnego w Polsce; II. Reforma administracji państwowej i samorządowej jako wyzwanie przemian ustrojowych w Polsce; III. Cechy charakterystyczne nowo kształtowanego modelu samorządu terytorialnego; IV. Tendencje zmian w funkcjonowaniu samorządu terytorialnego. Zasadniczy wykład poprzedza wstęp a kończą: zakończenie, bibliografia, spis map, rysunków, tabelk oraz aneks. Jest to klasyczny układ prezentacji materiału poznawczego.

Charakteryzując tradycję samorządu terytorialnego w Polsce wyodrębniono podstawowe cztery zagadnienia: 1. Ogniwa rozwoju samorządu terytorialnego do połowy XX w.; 2. Specyfika rozwoju samorządu terytorialnego w okresie międzywojennym; 3. Funkcjonowanie samorządu

terytorialnego po 1945 r.; 4. Zmiany w systemie samorządu terytorialnego po 1990 r. wskazano tu, że współczesne formy samorządu istniały we wszystkich formacjach życia państwowego jako forma organizacji życia społecznego. Istnieją one od zarania ludzkości, od czasu, gdy ludzie zaczęli łączyć się w grupy, by we współdziałaniu z innymi skuteczniej zaspokajając swe indywidualne potrzeby. Pojęciem prawnym stał się w sytuacji, gdy państwo na mocy władzy ustawodawczej zorganizowało związki gminne jako jednostki publiczno-prawne (s. 15). Zauważa się, że „samorząd” jako kategoria prawno-administracyjna pojawił się w XIX w. W literaturze niemieckiej, skąd się wywodzi, nową formę władzy lokalnej nazwano Selbstverwaltung, która powstała z połączenia wyrażen Selbständige i Verwaltung, co w tłumaczeniu na język polski oznacza „samodzielny zarząd”.

Samorząd terytorialny pojmowany jako system władzy lokalnej, zapewniający wszechstronny udział ludności w sprawowaniu władzy w interesie wspólnoty społecznej miasta, jak i wsi ma w Polsce bogatą tradycję, sięgającą XII w. Ważną rolę w tym względzie odegrały przeobrażenia pod wpływem tzw. kolonizacji oraz lokacji niemieckiej na ziemiach polskich, które było zarówno procesem unifikującym rzeczywistość kulturowo-cywilizacyjną Europy, jak i rzeczywistością upodmiotawiającą podmioty lokalne – miasta oraz wsie. Samorządność istotną rolę spełniała zarówno w ładzie tzw. rozbicia dzielnicowego, jak i zjednoczeniowym oraz umacniającym uprzywilejowaną pozycję możnowładztwu i magnaterii; ważnym wyzwaniem było funkcjonowanie sprawnej administracji lokalnej, działającej w interesie władcy, zapewnienia bezpieczeństwa oraz spokoju wewnętrznego. Wagę samorządów podniesiono w czasie próby naprawy ustroju Rzeczypospolitej w końcu XVIII w., co znalazło też odbicie w Konstytucji 3 maja 1791 r.

Po upadku instytucji państwa spowodowanym rozbiorami przez państwa sąsiedzkie instytucje samorządowe zastąpiono odrębnymi organami administracji poszczególnych podmiotów zaborczych; najkorzystniejsza sytuacja z punktu widzenia urzeczywistnienia idei samorządowych ujawniła się w zaborze pruskim, aczkolwiek system ten sprzyjał procesom germanizacyjnym wielce niekorzystnym dla polskości. W zaborze austriackim ujawniło się łączenie reliktywów ustroju feu-

dalnego z nowymi regulacjami ustrojowymi ogłoszonymi w Austrii, a następnie w Austro-Węgrzech, pozostających pod panowaniem cesarza i króla Franciszka Józefa I (1848–1916); przykładem rzeczywistości reliktywnej były tzw. obszary dworskie; posiadały one status prawny równy gminie; funkcje administracyjne pełnił przełożony obszar (właściciel ziemski lub osoba wyznaczona przez niego: łączył on kompetencje szefa gminy i jej rady; pozbawiony był jednak możliwości stosowania kar administracyjnych wobec ludności (s. 26). W zaborze rosyjskim ład ustrojowy określały carskie regulacje prawne, w tym dotyczyły one administracji terenowej – ustawy o samorządzie ziemskim i wiejskim; urzeczywistnianie idei samorządowych w wymiarze oddolnym ujawniło się dopiero pod wpływem wydarzeń rewolucyjnych 1905 r.; ujawniła się wtedy duża aktywność oddolna społeczeństwa w zarządzaniu problemami lokalnymi; powstały różne podmioty życia samorządowego; ich aktywność trwała zaledwie kilka lat.

Władze podzaborowym generalnie samorządność została zastąpiona biurokracją charakterystyczną dla poszczególnych państw zaborczych; wolność obywatelska została ograniczona, poddana procesom wynarodowienia, co w zaborach pruskim i austriackim wyrażało się w germanizacji, a w zaborze rosyjskim – rusyfikacji; nowym zjawiskiem stała się rodząca się świadomość narodowa, świadomość odrębności etnicznej, kulturowo-cywilizacyjnej, odrębności zwyczajów, obyczajów, która w radykalnych formach ujawniała się w budzeniu się nacjonalizmu, skrajnych negatywnych stereotypów o wspólnotach narodowo-etnicznych oraz ich kulturze, aspiracjach, dążeniach, postawach społeczno-politycznych itp.

Charakteryzując specyfikę rozwoju samorządu terytorialnego w okresie międzywojennym podkreślono, że jednym z podstawowych problemów funkcjonowania państwa w sferze administracji publicznej była kwestia określenia miejsca i roli tego samorządu, co wynikało z wyzwania unifikacji państwa jako nowo odbudowywanej instytucji życia politycznego; wagę samorządu podkreślono w Konstytucji z 17 marca 1921 r.; dalsze regulacje w tym względzie zawarto w ustawie z 23 marca 1933 r. o częściowej zmianie ustroju samorządu terytorialnego, określanej mianem „ustawy scaleniowej”. Ogólnie w polskiej administracji terytorialnej w okresie międzywo-

jennym charakteryzował dualizm; obok organów administracji rządowej występował porządek samorządowy.

Po II wojnie światowej ujawniły się początkowo próby odbudowy instytucji samorządowych, jednak na mocy decyzji normatywnych, a zwłaszcza o reformie ustrojowej w zakresie administracji państwowej z 20 marca 1950 r. nastąpiło tzw. upaństwowienie idei samorządowych; stan ten istniał do przemian ustrojowych zapoczątkowanych w 1989 r. W lipcu 1989 r. nowo wybrany Senat podjął ideę przywrócenia samorządności lokalnej. Postanowiono, że samorząd terytorialny winien stanowić jednostkę odrębną od władzy państwowej, i to zarówno jako organ przedstawicielski, jak wykonawczy (s. 42).

Charakteryzując reformę administracji państwowej i samorządowej wyodrębniono jako podstawowe zagadnienia poznawcze: 1. Cechy charakterystyczne systemu administracji samorządowej w latach 90.; 2. Cele i zasady reformy administracyjnej w 1998 r.; 3. Zapożyczenia w realizacji systemu samorządu terytorialnego z państw zachodnich (a) Model francuski, b) Model włoski, c) Model hiszpański); 4. Koncepcje trójstopniowego podziału władzy administracyjnej. Przypomniano tu, że realizowanie samorządu terytorialnego było postulatem wysuwany od wielu lat przez reprezentantów różnych środowisk społeczno-politycznych zarówno przez stronę rządową, jak i opozycję oraz środowiska naukowe; konieczność realizacji idei uzasadniano względami ideologiczno-historycznymi, instrumentalnymi, a przede wszystkim potrzebą uczestnictwa społeczeństwa w sprawowaniu władzy. Istotnym ogniwem na drodze urzeczywistnienia idei samorządowej były obrady tzw. okrągłego stołu (z 25 lutego 1989 r.); przyczyniły się one w istotnej mierze do przyjęcia ustawy w dniu 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym, a następnie do przeprowadzenia wyborów samorządowych w dn. 27 maja 1990 r.

Zauważa się, że w realizacji przemian samorządowych fundamentalną zasadą pozostaje jedność państwa. Jest ona zagwarantowana w Konstytucji RP (art. 3).

W przemianach samorządowych w istotnym stopniu architekci nowego ładu odwołali się do doświadczenia zachodnioeuropejskiego; kwestia wykorzystywania wzorów obcych w rzeczywistości polskiej jest wielce nośnym zagadnieniem

społecznym; Polacy od zarania dziejów ujawniali tendencję przyjmowania wzorów obcych; dość wspomnieć, że od 1300 r. koronowanymi władcami Polski byli reprezentanci obcych narodów i państw; wśród nich byli reprezentanci obcych narodów i państw; wśród nich byli Czesi, Węgrzy, Litwini, Francuzi, Niemcy. Po odzyskaniu niepodległości po I wojnie światowej na podatność Polaków do przyjmowania wzorów obcych wskazywali intelektualisci, m.in. rektor Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie Marian Zdziechowski podkreślał: „Jesteśmy powierzchowni a zapalni, stąd brak odporności względem obcych idei i wpływów oraz łatwość, z jaką poddajemy się frazesowi (...) tej bezdennej głupoty, tego fetyszu nie znajdujemy na zachód od Polski” (M. Zdziechowski, *Europa, Rosja, Azja*, Wilno 1923, s. 202–204).

W polskiej rzeczywistości kształtowania nowej samorządności rozwiązania zachodnioeuropejskie stały się istotnym wyzwaniem do analiz alternatywnych; uwzględniano przy tym przede wszystkim parametry geograficzne (obszar, liczbę ludności, potencjał ekonomiczny i kulturalny, porównywalne z rzeczywistością Polski (s. 83).

Dyskusyjną kwestią okazało się w praktyce wypracowanie podziału administracyjnego kraju; uwzględniono w istotnej mierze kryteria: funkcjonalności, bezpieczeństwa zbiorowego (wewnętrznego i zewnętrznego), konsensusu społecznego, geograficzno-przyrodniczego (ekologicznego), dostosowania standardów europejskich, kulturowo-historycznego, polskiej racji stanu (s. 114). Ostatecznie ustanowiono układ organizacji przestrzennej obowiązujący od 1 stycznia 1999 r. składający się z: gmin, powiatów i województw; utworzono 16 jednostek wojewódzkich nadając im charakter dualizmu władzy – samorządowo-rządowy, 308 powiatów i 65 miast na prawach powiatu (tzw. miast grodzkich) oraz zachowano podział na 2489 gmin.

Prezentując cechy charakterystyczne nowo kształtowanego modelu samorządu terytorialnego wyodrębniono cztery zasadnicze kwestie poznawcze: 1. Przestrzenne funkcjonowanie samorządu terytorialnego a) Województwo, b) Powiat, c) Gmina; 2. Zadania zreformowanych jednostek samorządowych i administracji rządowej; 3. Zakres kompetencji; 4. Stosunek społeczeństwa wobec przemian administracji. Wskazano tu, że

celem wprowadzanych reform oraz kształtowania nowego podziału terytorialnego państwa było m.in. zwiększenie skuteczności i efektywności działania urzędów administracji publicznej, zarządzania finansami publicznymi na poziomie lokalnym i ponadlokalnym (s. 130). Istotą samorządności lokalnej zdefiniowano jako zdolność do samodzielnego i suwerennego zarządzania, kierowania sprawami publicznymi przez samych mieszkańców. Najważniejszą formą partycypacji społeczności lokalnych i ponadlokalnych w życiu publicznym jest udział w wyborach. Władze lokalne są reprezentacją wybieralnych podmiotów ładu życia publicznego.

W procesie przemian administracyjnych, samorządowych ważną rolę wyznacza się opinii publicznej; społeczeństwu jako podmiotowi życia społeczno-politycznego wyznacza się rolę obserwatora i opiniodawcy tworzącego się nowego ładu normatywnego, kształtu i uprawnień nowych instytucji. W czasie wdrażania reform istotną wagę przywiązywano do uzyskiwanych opinii przez Centrum Badania Opinii Publicznej (OBOP) oraz Osrodek Badania Opinii Społecznej (CBOS). Z badań samorządowych wynikało, że ok. połowy Polaków ujawniało duże zainteresowanie przemianami ustrojowymi, a zwłaszcza w zakresie podziałów administracyjnych, a 28% ogółu respondentów ujawniało, że nie interesuje się problemem i 22% w ogóle ujawniało niezorientowanie w istocie problemu (s. 171).

W analizie podkreślono, że jednym z czynników wpływających na funkcjonowanie ładu samorządowego jest poczucie identyfikacji jednostek uczestniczących w życiu społecznym z lokalną wspólnotą. Np. reforma administracji publicznej ujawniająca zmiany układu przestrzenno-terytorialnego stała się czynnikiem mobilizującym społeczności lokalne i zbiorowości regionalne; mobilizacja ta polegała na integracji społeczności i przeciwstawianiu się propozycjom zmian organizacji terytorialnej kraju; dotyczyło to zwłaszcza obszarów, które były „zagrożone” likwidacją województwa bądź nieutworzenia powiatu (s. 178). W wykładzie dostarcza się egemplifikacji takich postaw oraz zachowań społecznych; zwrócono przy tym uwagę na odżywające mity, stereotypy, fanatyzmy itp. Np. charakteryzując rzeczywistość sporną w Bielsku-Białej zauważono, że „czynnie uczestniczyli w akacjach protestacyjnych. Liczną

grupę stanowiła lokalna młodzież, treścią głoszonych haseł wyróżniali się kibice klubów sportowych. W skandowanych przez nich hasłach porbrzmiewały nieporozumienia i konflikty pomiędzy tymi klubami a klubami śląskimi i krakowskimi, np. „nie dla hanysów Podbeskidzie” (s. 184).

Wskazano tu, że w programie reformy administracji w praktyce nie uwzględniono elementu publicznej dyskusji ze społeczeństwem, co z pewnością pozwoliłoby uniknąć wielu emocjonalnych postaw, zachowań (s. 192).

W prezentacji tendencji zmian w funkcjonowaniu samorządu terytorialnego wyodrębniono jako podstawowe zagadnienia analityczne: 1. Podział terytorialny i 2. Wartości samorządu terytorialnego. Oceniając tu obowiązujący od 1 stycznia 1999 r. podział terytorialny kraju wskazano, m.in., iż ostateczna liczba jednostek terytorialno-administracyjnych była odbiciem przesłanek racjonalnych, działań politycznych i nacisku społeczności lokalnych, czego efektem było tworzenie jednostek samorządowych według nie do końca jednolitych kryteriów. Ważnym niedostatkim nowego podziału terytorialnego stopnia pośredniego było nadanie praw powiatu licznym mniejszym ośrodkom, niż wskazywały na to ustalone kryteria; nadanie 46 miastom statusu miasta grodzkiego (miasta na prawach powiatu), a tym samym wyłączenia ich z sieci powiatowej – doprowadziło, wbrew zaleceniom ustawy o samorządzie powiatowym, do pogorszenia możliwości wykonywania zadań publicznych przez większość spośród 46 powiatów mających siedzibę władz w mieście na prawach powiatu; nie został wypracowany model ustroju miasta metropolitalnego jako ośrodka centrum koordynującego funkcjonowanie pomniejszych jednostek (s. 196). Wskazano w wykładzie na zgłoszenia wniosków i postulatów dotyczących korekt władze podziału terytorialnego; wskazano m.in., że od 1 stycznia 1999 do 31 października 2000 r. zgłoszono 12 wniosków dotyczących zmiany zasięgu terytorialnego powiatów; w tym samym czasie przedstawiono 11 wniosków dotyczących zmiany przynależności wojewódzkiej; przeprowadzono w wielu ośrodkach referenda opiniotwórcze na temat przynależności do określonych struktur nowego podziału administracyjnego, gdzie ujawniało się znaczące niezadowolone opinii społecznej; w referendach zwykle potwierdzano stan niezadowolonia.

Charakteryzując rozwój samorządności z punktu widzenia wartości zauważa się, że samorząd terytorialny postrzegany jest jako „strażnik” demokracji i wolności osobistej we współczesnym państwie; jego powołaniem jest przeciwstawienie się monopolistycznej pozycji organów władzy państwowej, sprzyjanie partycypatywności obywateli w sprawowaniu władzy. Jego powołaniem jest permanentna edukacja; obywatele powinni uczyć się korzystania z przyznanych im praw i przywilejów, ich reprezentanci powinni doskonalić wiedzę z zakresu administrowania majątkiem terytorium, którym zawiadują.

Zauważa się, że czynne uczestnictwo w życiu lokalnym, samorządowym pozwala na kształtowanie się i rozwijanie świadomości korzyści płynących z rozwoju demokracji lokalnej.

Istotną część pracy stanowią zestawienia tabelaryczne, rysunki, mapy, które zarówno ilustrują prezentowaną warstwę analityczną, zawartą w studium, jak też poszerzają wiedzę i służą komparatystycznemu oglądowi rzeczywistości podziału terytorialnego kraju, a w nim również uczestnictwa w życiu politycznym. Przekonywujące są myśli podsumowujące rozważania zawarte w „Zakończeniu”. Słusznie zauważa się, że przemiany systemowe, a w tym samorządowe w Polsce są rzeczywistością wiążącą się immanentnie z kształtowaniem nowego ładu kulturowo-cywilizacyjnego, z przeobrażeniami ustrojowymi w Europie, a zwłaszcza w Europie Środkowej i Wschodniej; są wyrazem budowy ładu demokratycznego na nowych zasadach porządku i wyzwani globalnych. W procesie tym ważną rolę pełni doświadczenie krajów Europy Zachodniej.

Przekształcenia są procesem, które nie jest w stanie zadowolić różnych opcji ideowych, politycznych, dlatego też ujawniło się w urzeczywistnianiu nowego ładu samorządowego wiele napięć, sytuacji konfliktowych, zwłaszcza w społecznościach lokalnych.

W refleksji ogólnej należy stwierdzić, że prezentowana książka jest wartościowym studium poznawczym; wskazuje się w niej wagę kulturowo-cywilizacyjną przekształceń ustrojowych, a w tym przede wszystkim w zakresie systemu samorządu terytorialnego; starannie rejestruje się i objaśnia proces przeobrażeń samorządu terytorialnego, urzeczywistniany w warunkach przebudowy ustrojowej państwa polskiego po 1989 r. Stu-

dium to w istotnej mierze wzbogaca porządkującą wiedzę o samorządzie terytorialnym w Polsce.

Andrzej Chodubski

Marzena Giedrojć, *Kształtowanie tożsamości kulturowej mieszkańców Pomorza Zachodniego w drugiej połowie XX wieku*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2005, ss. 420.

W poznaniu humanistycznym szczególnie jest współcześnie rozpoznawanie kwestii tożsamościowych zarówno w wymiarze unifikacji, jak i dywersyfikacji życia kulturowo-cywilizacyjnego. Obserwując z jednej strony, uniwersalizację postaw, zachowań, wartości, z drugiej zaś, umacnianie się lokalizmu; zauważa się zderzanie się wyzwań kształtującego się ładu informacyjnego z dziedzictwem przeszłości a jednocześnie też łączenie się wartości obu rzeczywistości; wielce specyficzna jest rzeczywistość ta w przestrzeni kulturowej, która ma współczesny rodowód liczący zaledwie pół wieku, kształtowany przede wszystkim przez odgórne decyzje polityczne, gdzie ujawnia się duża mozaika narodowościowa i etniczna itp. Egzemplifikację tej rzeczywistości stanowi Pomorze Zachodnie. Ów nośny problem poznawczy znalazł się w polu wnikliwej analizy i syntezy naukowo-badawczej znawcy dziejów najnowszych, przemian kulturowych, kwestii narodowościowych i etnicznych Marzeny Giedrojć z Uniwersytetu Szczecińskiego.

Odważnie formułując pytania poznawcze oraz ujawniając dużą docieklivość i rzetelność poznawczą istotę problemu zarysowała w czterech rozdziałach monografii, które zatytułowała następująco: I. Wielość kontekstów pojęcia „tożsamość”; II. Tworzenie się specyfiki kulturowej Pomorza Zachodniego po drugiej wojnie światowej; III. Pomorze Zachodnie w polityce państwa polskiego; IV. Współczesne wyznaczniki tożsamości kulturowej mieszkańców Pomorza Zachodniego. Wykład poprzedza starannie wykonany „Wstęp”; zawarto w nim podstawowe ogniwa metodyczno-metodologiczne dotyczące rozpoznawanego problemu, a w tym wskazano – w czym wyraża się aktualność i nośność poznawcza prezentowanego problemu, jakie postawiono cele,

zadania poznawcze, jaką przyjęto hipotezę badawczą oraz pytania pomocnicze w celu jej rozwiązania, jakie zastosowano metody i techniki badawcze oraz jaki jest stan badań z tego zakresu.

Wskazując na cel badania podkreślono kwestię – w jaki sposób polityka wpłynęła na historyczne, polityczne, społeczne i kulturowe aspekty kształtowania tożsamości mieszkańców Pomorza Zachodniego. Przypomniano, że tożsamość jest pojęciem obejmującym kompleksowe zjawiska i procesy związane z życiem jednostki, społeczeństwa, grup etnicznych, wyznaniowych, kulturowych i narodowych; tożsamość to posiadanie zestawu pewnych cech, podzielenie określonych wartości i symboli, uważanych za własne, które pozwalają umiejscowić siebie jako członka grupy lub narodu. Jednocześnie stanowią podstawę przypisania przynależności grupowej, narodowej, kulturowej przez innych; istotą tożsamości jest z jednej strony poczucie więzi z własną grupą, z drugiej mniejszy lub większy dystans w stosunku do innych grup. Tożsamość osobistą jednostka osiąga, gdy mimo zachodzących zmian zachowa swoje „ja”. Tożsamość społeczną zdobywa, gdy zewnętrzne role potrafi zintegrować i obronić w sytuacjach kryzysowych. Z tej perspektywy ważna staje się możliwość zmian tożsamości w trakcie życia jednostki. Tożsamość nie jest związana z rzeczywistym pochodzeniem, lecz jest świadomym wyborem jednostki. Jest tym, kim chce być, a niekoniecznie tym, kim się urodził (s. 11). Rozpatrując problem kształtowania tożsamości, przyjęto hipotezę, że polityka państwa była czynnikiem kształtującym identyfikację mieszkańców Pomorza Zachodniego w drugiej połowie XX w. Kształtowała kanon narodowo-kulturowych identyfikacji, stereotypy i uprzedzenia. Spowodowała wytworzenie wśród przybyłych imigrantów wspólnoty narodowej, kulturowej, wyznaniowej i terytorialnej, także przekazu ważnych, międzypokoleniowych wartości. W sposób pośredni i bezpośredni doprowadziła do określonej lojalności, do powstania zorganizowanej opozycji i ukształtowania pluralizmów i zasad demokracji. Centralistyczne sprawowanie władzy politycznej nie sprzyjało wytworzeniu się na Pomorzu Zachodnim wspólnoty regionalnej, a jedynie postmigracyjnej. Ważne dla mieszkańców wartości kształtowane były poprzez udział w życiu społecznym grupy, uczestnictwo w kulturze i naby-